

FELJELENTIK A TIGRIST

Pályi András darabjának esete a Dunántúli Naplóval

„Az eszmei offenzíva idején nem lehet »reziek módján« elintézni súlyos, sőt ellenségesnek is mondható elvi tendenciákat – márpedig a Tigris tele van ilyenekkel, – szerzője aligha vitatható jó szándéka és céljai ellenére sem”¹ – írja egy pécsi előadásról a helyi lap, a *Dunántúli Napló* főszerkesztője. Ha meg szeretnénk érteni, mit jelent az „eszmei offenzíva” kifejezés ebben az idézetben, szükséges, hogy vázlatos képet alkossunk a társadalmi és sajtókörnyezetéről, amelyben a *Tigris* 1963 októberében bemutatják.

Ugyanabban az évben, az MSZMP – konszolidációt meghirdető – VIII. kongresszusán már a megbékélés fontosságát hangsúlyozzák (ellentétben a három évvel korábbival 1959 decemberében). Kivéve az ideológia területén, ahol a marxizmus „eszmei offenzívájáról” beszélnek. Pár hónappal a *Tigris* bemutatója előtt, a *Népszabadság* vezércikkében olvasható: „Természetesen mi sem lenne helytelenebb – pedig van rá hajlam –, mint az eszmei offenzívát az irodalom, a művészet, a hivatásos kulturális alkotómunka sajátos kérdéseire szűkíteni. Szükséges, sőt elkerülhetetlen, hogy bebizonyítsuk például az egzisztencialista filozófia tarthatatlanságát, hogy küzdjünk az absztrakt művészeti tévelygés ellen. Vitáznunk kell az olyan irodalmi, művészeti alkotásokkal, amelyek öncélúskodva nem a kor nagy kérdéseire adnak választ, s a maguk sajátos eszközeivel nem segítik, hanem olykor egyenesen gátolják a szocialista gondolkodásmód kialakítását. De minden vitának, amelyet a művészekkel, az írókkal, az értelmiséggel folytatunk, elsőrendű célja: a tömegek szocialista nevelése. Az eszmei offenzívát mindenekelőtt a lakosság nagy tömegeiért: a munkások, a parasztok, a kispolgárság millióinak érdekében folytatjuk.”²

Az „eszmei offenzíva” terminust szintén előszeretettel használja akkoriban a *Dunántúli Napló*, ahonnan a *Tigris* elleni megnyilatkozás is való: „A Központi Bizottság beszámolója több példát sorol fel a »balos« dogmatikus-szektás felfogás mai megnyilvánulásaira épp-úgy, mint a revizionizmus jelentkezéseire. A párt eközben ideológiai offenzívát hirdet a polgári-kispolgári eszmei maradványok leküzdéséért általában, különösen pedig az ideológiai, művészeti és irodalmi fronton, de nem kevésbé olyan közéleti visszasságok megszüntetéséért, mint a haszonlesés, az intrika, a kényelmesség, a felelőtlenség stb. Összegezően úgy mondhatnók, hogy ez az a harc, amely a társadalmi tudat szocialista átalakításáért folyik, ezért időszerű és roppant fontos, parancsoló szükségesség, mert ez a szocializmus teljes győzelmének elengedhetetlen feltétele.”³ Vagy: „Pártunk VIII. kongresszusa meghirdette a marxizmus– leninizmus eszmei offenzíváját. Az eszmei offenzíva sikerének egyik előfeltétele, vagy inkább része, az általános műveltség emelése, s ezen belül az iskolai munka, a szervezett tanulás.”⁴ Illetve: „Szeretnénk, ha a Kilátó az eszmei offenzíva harcos fórumává válna és őszinte, nyílt kritikai szellemben formálná a pécsi,

Részlet a szerző készülő, a feljelentő kritikával foglalkozó könyvéből

¹ Vasvári Ferenc: Csomóra reziek... Válasz a Népszava és a Magyar Nemzet bírálatára. *Dunántúli Napló*, 1963. 11. 06., 3.

² Nemes János: Az eszmék és a tömegek. *Népszabadság*. 1963. 07. 14., 1.

³ V.K.: A pártegységről. *Dunántúli Napló*, 1962. 12. 24., 4.

⁴ Fehér István: Nem magánügy. *Dunántúli Napló*, 1963. 09. 01., 3.

baranyai közvéleményt.”⁵ És egy cikk címe: „Aktívabb eszmei offenzívát”.⁶ Innen érdekes tehát olvasni a helyi lap főszerkesztője, Vasvári Ferenc vitacikkét is. Amelyben nemcsak a *Tigris* elleni offenzívára buzdít, amikor figyelmeztet, hogy nem szabad alábecsülni a „súlyos, sőt ellenségesnek is mondható elvi tendenciákat”,⁷ de hozzászólásával az előadás betiltását követelő munkatársát, Thiery Árpádot védi meg.

A szóhasználaton kívül azonban számos olyan momentum tűnik fel a *Tigris* kritikáit olvasva, amely magyarázatot követel. Az első, hogy négy újságot is találunk – *Dunántúli Napló*, *Film Színház Muzsika*, *Magyar Nemzet*, *Népszava* –, amely kétszer is írt a Pécsi Nemzeti Színház összesen csak háromszor játszott előadásáról. Októberben kétszer van műsoron: 11-én és 12-én. A második előadás utáni napon jelenik meg a *Dunántúli Napló* elmarasztaló kritikája: „leghelyesebb, ha a *Tigris*t minél hamarabb leveszik a műsorról. Mentve, ami menthető...”⁸ Utána hatásszünet következik: az előadás nincs műsoron, mire a fővárosi lapok betiltást gyanítanak.⁹ A *Magyar Nemzet* újságírójának értelmezésében Pécssett a helyi lap „feljelentette” a *Tigris*t, amikor „ilyesmit sürgetett” – mármint az előadás levételét a műsorról. A denunciació gyanúját viselő *Dunántúli Napló* viszont az őt ért vádat ekkor még joggal cáfolhatja azzal, hogy a *Tigris* „tudomásunk szerint november 27-én újra műsoron lesz, és akkor a budapesti szakemberek, újságírók és kritikusok is megnézhetik, és módjuk lesz véleményüket kialakítani”.¹⁰ Valóban: csakhogy novemberben megy a *Tigris* utoljára: két hónappal a támadó cikk után, a harmadik előadással leveszik a műsorról. Bár direkt összefüggést a két esemény között nem találtam az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában, elgondolkoztató, hogy a pécsi igazgató pályafutására nincs hatása a közjátéknak, csak a fiatal szerzőre nézve, ahogy az is kérdés, hogy a darab ideológiai problémái vajon miért nem tűntek fel már a darab kiválasztásakor. Ezekre a kérdésekre nincs válasz, de némi, ha nem is kimerítő magyarázat lehet, hogy az engedélyezés későbbi menete ekkor még nem formalizálódott. Nem kerültek az APB elé a műsortervek, a minisztérium beleszólásáról pedig nincs semmilyen dokumentum. Alighanem a dramaturgok szakmai javaslatára dönthetett a műsorterről: hiszen a dramaturg akkor még hatalmi pozíció, a színházigazgatók hallgatnak rájuk, különösen, ha ők maguk nem elég műveltek.

A *Tigris* bemutatója idején, az 1963/64-es évadban a Pécsi Nemzeti Színház igazgatója Nógrádi Róbert, aki Dobai Vilmos főrendezővel éppen második évadját tölti. Mindketten 1952-ben végeztek, Moszkvában, illetve Budapesten, tíz év alatt számos helyen bizonyítottak, a színház élén nagy reményekkel indulnak. Az első évadról szóló összefoglalójában maga Thiery is megírja, hogy „egymást érték a bemutatók”.¹¹ A baletteket nem számítva (egyéves a Pécsi balett) ez tizenhat bemutatót jelent az előző évadban. Hiányoznak azonban a műsorból a kortárs szerzők. Igaz, Gyárfás Margit és Kertész Imre kivételek, de kettejük közül Kertész darabjából zenés tájelőadás készült, így csak a másik szerző darabját játszották a nagyszínházban. Szükség van azonban új magyar darabra is: politikai szempontból pedig a fiatal író a legkifizetődőbb.

Így kerül a képhe a harmadéves bölcsészhallgató, Pályi András, akinek írói ambíciói vannak, tagja az egyetemi alkotókörnök is.¹² A Vígszínházban Lenkei Lajos akkor az igazgató, aki 1963-ban szerződteti a friss diplomás Radnóti Zsuzsát mint dramaturgot. Ebben

⁵ Vasvári Ferenc: Máról – a maiaknak. *Dunántúli Napló*, 1963. 11. 10., 5.

⁶ Baranyai Gyula, az MSZMP KB Kulturális Osztályának helyettes vezetője: Aktívabb eszmei offenzívát. *Dunántúli Napló*, 1964. 01. 19., 1.

⁷ Vasvári Ferenc: Csomóra reziek..., 3.

⁸ Thiery Árpád: *Tigris*. A Pécsi Nemzeti Színház bemutatója. *Dunántúli Napló*, 1963. 10. 13., 5.

⁹ Sós Endre: Pécsi megfigyelések. *Magyar Nemzet*, 1963. 11. 05., 4.

¹⁰ Vasvári Ferenc: Csomóra reziek, 3.

¹¹ Thiery Árpád: A korszerű népi színház. *Dunántúli Napló*, 1963. 07. 07., 5.

¹² F. Á.: Az Egyetemi Alkotókör szerzői délutánjáról. *Egyetemi Lapok*, 1964. 04. 30., 5.

az időben Czímer József a Vígben a fődramaturg, és a dramaturgián szintén pályakezdő szerzőt keresnek a repertoár idősebb drámaírói, Thurzó Gábor, Gáspár Margit, Mesterházi Lajos és Dunai Ferenc vígjátékai mellé. 1963 nyarán Lenkei komoly tervekről nyilatkozik: „Tervezzük még Pályi András első színdarabjának, a Csupa napfénynek a színrehozatalát is. Az igen tehetséges fiatal író az ifjúság problémáiról beszél ebben a műben.”¹³ Egy másik vonatkozó hír: „Egy teljesen ismeretlen szerző, Pályi András Csupa napfény című színműve az ifjúság erkölcsi problémáit taglalja és a színház valóban az ifjúság kedvéért tűzte műsorra ezt a darabot.”¹⁴ A fiatal dramaturg, Radnóti Zsuzsa elkötelezett a darab irányában, lelkesedése pedig az igazgatóra is átragad, felfedezhetnek egy fiatal író. A pécsi bemutató után még a következőt nyilatkozta a szerzőről Radnóti Zsuzsa egy páros interjúban Pályival az *Egyetemi Lapok*-ban: „El kell mondani Andrisról, hogy erős képessége van a színpadi látáshoz. Előnye, hogy nem az epika felől érkezett a drámához. Darabjaiban a modern dramaturgia eszközeivel dolgozik. A lélektani dráma felé orientál. Darabjai felépítésében a klasszikus hagyományokat tartja szem előtt. Újabb darabja is egy színen játszódik.”¹⁵ Ekkor talán Pályival még nem értesültek Thiery kritikájáról, legalábbis nem említik. A vígszínházi bemutatóra azonban a *Tigris* rövid színpadi karrierjét követően már nem kerül sor.

Mert 1963-ban az akkor harmadéves Pályinak már két darabja is van: a *Csupa napfény* tehát akkor még a Vígszínházban, a *Tigris*t Pécssett tervezik bemutatni. A két színház között Czímer József az összekötő kapocs, aki az 1962/63-as évadtól a pécsi igazgató tanácsadója. Az évadelőzetesben az országos napilapok is hírt adnak a tervezett pécsi bemutatóról. Az igazgató májusi nyilatkozata: „Két új magyar darab bemutatását tervezzük. Ösbemutató lesz Pályi András *Tigris* című drámája, mely az ifjúság erkölcsi problémáival foglalkozik. Szeretnénk bemutatni Darvas József *Részegesek* [helyesen: *Részeg eső*, H. N.] című népszerű drámáját.”¹⁶ És a későbbi évadnyitó társulati ülésen: „Az igényes, nagy gonddal készült műsorterv öt ösbemutatót ígér. A tehetséges fiatal magyar író, Páli András (sic!) »*Tigris*« című darabjával Pécssett mutatkozik be először a közönségnek...”¹⁷

A *Tigris* legfőbb értéke a pécsi színház számára az, hogy kortárs témát dolgoz fel, egy fiatal szerzőtől, fiatalokról, fiatal közönségnek. A bemutató után riport is készül a szerzővel, amelyben ismerteti a művet: „A darab élménye középiskolai eredetű: egy osztályközösség bomlása. A gimnazisták egy »illegális« trágár lapot adnak ki, a *Tigris*t. Házibulira jönnek össze a lapot szerkeszteni. Az összejövétel módot ad különféle alakok felvonultatására, a fiatalok bemutatására. A problematika mai fiataloké: a helytállás, az emberség kérdései kerülnek előtérbe. Mi az oka a cinizmusnak? Ez a problematika ma élénken foglalkoztatja a fiatalokat, új darabom is hasonló ehhez.”¹⁸

Ha az alkotók rá is jönnek a próbafolyamat során, hogy a darab ideológiai szempontból problematikus, a hangos sajtóbeharangozást követően akkor is kínos lett volna elállni a bemutatótól. Ugyanakkor nem valószínű, hogy sokszor tervezték játszani, nincsenek újsághírek elmaradó előadásokról, noha a *Magyar Nemzet* újságírója november 5-én azt írja: „E sorok írója sem mehetett el a harmadik előadásra, mert az már elmaradt.”¹⁹ A pesti kritikások mindenesetre betiltásként értelmezik a *Dunántúli Napló* cikkét követő játsszasi szünetet. A *Magyar Nemzet* újságírója kifogásolja, hogy neki – a pesti újságírókkal együtt

¹³ B. M.: Évadnyitás előtt a Vígszínházban. *Népszabadság*, 1963. 09. 05., 8.

¹⁴ K: Ilyen lesz a pesti színházak idei műsora. *A Jövő Mérnöke*, 1963. 07. 22., 5.

¹⁵ A szerző – harmadéves bölcsészhallgató. *Egyetemi Lapok*, 1963. 10. 19., 5.

¹⁶ Bertha Bulcsu: A hét kérdése. Milyen lesz a színház új műsorpolitikája? *Dunántúli Napló*, 1963. 05. 28., 5.

¹⁷ Ünnepélyes évadnyitó társulati ülés a Pécsi Nemzeti Színházban. *Dunántúli Napló*, 1963. 08. 27., 2.

¹⁸ A szerző – harmadéves bölcsészhallgató, 5.

¹⁹ Sós Endre: Pécsi megfigyelések, 4.

– már nem volt módja megnézni a *Tigris*t, és véleményt alkotni róla: „Helytelen volt két előadás után levenni a Tigris-t azért, mert a helyi lap ilyesmit sürgetett” – írja Sós Endre, aki nem pártolja, hogy a kritika „lepuffantotta” a *Tigris*t.²⁰ Ugyanebben a cikkben más politikailag nem támogatott pécsi intézményekről is támogatóan ír. Így például beszámol a pécsiek „országos kisugárzású irodalmi folyóiratának”, Tüskés Tibor *Jelenkor*ának ötödik születésnapjáról és „magas színű előadóestjéről”.

Az írás, amelyre a *Magyar Nemzet*nek ez a védelmező hangvételű írása válaszol, a *Dunántúli Napló* októberi kritikája. Szerzője, Thiery Árpád nem is kritikus, hanem író-újságíró, de tény, hogy akkoriban írt kritikákat is. E cikkét követően azonban már igen keveset. A következőképpen szorgalmazza az előadás műsorról való levételét: „A Pécsi Nemzeti Színház vezetői számára talán meghökkentő lesz a javaslatom, de leghelyesebb, ha a *Tigris*t minél hamarabb leveszik a műsorról. Mentve, ami menthető. Mi pedig az új évadban továbbra is várjuk az »x« bemutatót, ami majd végre igazán jó lesz.”²¹ Nemcsak „gyenge drámának” tartja Thiery Árpád a *Tigris*t („dramaturgiailag primitív”, „nem is dráma”), de „ideológiailag és dramaturgiailag egyaránt feltűnően zavaros meditációnak” is: „Cselekménytelenségből, hosszú, túlbeszélt meditációkból, élménytelenségből, neuraszténiából, mozgáshiányból, megfelelő konfliktus nélkül nem lehet a színpadon építkezni [...] Pályi András nem tehetségtelen, néhány ügyes drámai szituáció erre utal, ezt a darabot mégis felesleges volt műsorra tűzni. A *Tigris* bemutatója a Pécsi Nemzeti Színház számára ideológiai és művészi szekunda!”²² A szerző felháborodása elsősorban nyilván nem annak szól, hogy a *Tigris* „dramaturgiailag primitív”. Sokkal inkább az eszmei problémáknak.

Az ellenséges írás szerzőjéről, Thiery Árpádról az „Albert” fedőnevű, szintén a *Dunántúli Naplónál* dolgozó, buzgón tevékenykedő ügynök is ír jelentést: „politikai beállítottságát nehéz kiismerni, nehezen nyilatkozik, láthatólag nem őszinte.”²³ Ebben a cikkében Thiery mégis egyértelműen fogalmaz. Amikor például arról ír, hogy Kovács Mici alakja „kérdéses”, és „sajnos Ági egyben a dráma elsőszámú ideológiai hibája is”. Bár az újságíró elviekben feltételezi „Pályi eszmei jószándékát”. De úgy látja, „azzal, hogy a lányt [Ágit] vallási nosztalgiaikkal, a prédikatori dialógusokkal erkölcsileg állandóan a többiek fölé helyezi, szinte eszményképpé formálja – meghökkentően súlyos ideológiai hibát követ el.”²⁴

Az ifjúság megjelenítését, ami a darab legfőbb legfőbb erényének számít, Thiery szintén eszmei zavarnak tekinti: „Mert az ideológiai hibák sora ezzel még nem ér véget. A második számú ideológiai hiba a fiatalok általános ábrázolása. A szerző hermetikusan elzárja őket a külső, eleven világtól. Azt már nem is mondom, hogy a társadalomtól. Ezek a fiatalok teljesen passzívak, légüres térben élnek, rövidéletű vágyak és energiák támadnak fel bennük. [...] a drámában összegezett kép nem megbízható. [...] A brossúraszerűség veszélye nélkül tagadom ezt a desztillált kispolgári neuraszténiát! Citer alapjában véve rokonszenves fiú, nagyon szeretném elhinni neki, hogy egy igazi és erkölcsileg egészséges eszményt keres, de nem felejtetem el eszmei zűrzavarát. Nem felejtetem el a teljesen butás »barrikád-monológot«, amiben a szerző *akaratlanul is* [kiemelés tőlem, H. N., mert ezzel a kifejezéssel a kritikus mégiscsak megvédi a fiatal drámaíró] felmagasztalja Citer ellenforradalmi múltját.”²⁵

²⁰ Uo.

²¹ Thiery Árpád: *Tigris*. A Pécsi Nemzeti Színház bemutatója. *Dunántúli Napló*, 1963. 10. 13., 5.

²² Uo. 5.

²³ Idézi Gervai András: Egy város megfigyelése. In: uő.: *Fedőneve „szocializmus”. Művészek, ügynökök, titkosszolgák*. Jelenkor, Pécs, 2010, 272.

²⁴ Thiery Árpád: *Tigris*, 5.

²⁵ Uo.

Zárójeles, de figyelemre méltó epizód még a *Tigris* történetében, amikor a pécsi színház fenntartója, a városi tanács hivatalnokai körlevelet írnak a budapesti lapoknak, talán sugallatra, talán önszántából. A szakkritikát ledorongoló hivatali kritika hiteles szövege sajnos nem maradt fenn. Következtetni onnan tudunk rá, hogy november elején váratlan bejelentést közöl a *Népszava*: „34.450/1963. VIII. számmal, 1 db. melléklettel szokatlan levelet kapunk Pécs Mj. Város Tanácsa VB Művelődésügyi Osztályától. És nemcsak mi – ez teszi a dolgot még szokatlanabbá. Szinte »körlevélnek« is nevezhető volna a dolog, mert azok a fővárosi lapok kaptak mindenben hasonlót (Tárgy: a Pécsi Nemzeti Színház 'Tigris' c. darabjának kritikája), amelyek támogatólag írtak egy fiatal szerző színművének az említett színházban történt bemutatásáról. A melléklet: a Dunántúli Napló kritikájának kigépelte másolata. Utolsó lapján pecsét, s »A másolat hitelül: Cs-né« díszítmény látható – a körlevél többi példányánál hasonlóképpen. A szerkesztőségnek címzett kísérőlevél úgy véli, hogy ez a mellékelt »igen bátor és nagyon tárgyilagos kritika« a helyes.”²⁶ „Mi nem így látjuk” – írja Rajk András. Majd hozzáteszi: „Mint ahogyan ezt a körlevelet sem tartjuk esztétikai ítéletek eldöntésére alkalmas, a kritikai légkör tisztaságát óvó módszernek.”

Három nappal később a *Film Színház Muzsika* is csatlakozik Rajkhoz az „Álláspont – egy levélről és egy kritika másolatáról” című írással, amely szintén a pécsi városi tanács végrehajtó bizottságának levelére válaszol. A *Népszava*éhoz hasonlóan ők is nyílt levélben reagálnak a felettébb szokatlan ügyintézésre: „Cikkeinkben, kritikáinkban a Magyar Szocialista Munkáspárt kulturális irányelveit kívánjuk érvényesíteni, s éppen ezért úgy véljük, a sajtóban helye van minden pártos, megalapozott állásfoglalásnak, még ha közöttük véleményeltérések is vannak, például egy fiatal színpadi szerző első darabjának bemutatójáról. A lapunkban megjelent kritika ennek az elvnek az alapján íródott. Időközben megismertük a *Dunántúli Napló* álláspontját, mely különben nemcsak a *Film Színház Muzsika* kritikájával, de még három másik fővárosi lap kritikájával szemben is ellenvéleményt jelent be. A *Dunántúli Napló* kritikájával nem értettünk és nem értünk egyet, mégsem gondoltunk arra, hogy e kritikával vitázó álláspontunknak valamely közigazgatási szerv hivatalos bélyegzőjével adjunk nyomatékot. Ez ugyanis nem a marxista elvi kritika módszere. A vitának ilyen hivatali eljárása avatása kedvezőtlenül hat a szocialista kultúra tiszta légkörében. A hozzánk (és más fővárosi lapokhoz intézett) 34 445/1963. VIII. számú, 1963. október 29-én kelt ügyiratot iktattuk –, mint a hivatali túlbuzgóság, s a helyes vitamódszerek iránti érzéketlenség dokumentumát.”²⁷

A történet következő epizódjaként a *Dunántúli Napló* Rajk válaszában másnapján jelentkezik immár a főszerkesztő cikkével és azzal, hogy az előadás „a színpadot rendszerünk től idegen, káros nézetek terjesztésére használja fel: A dráma – és ezt nyíltan megírtuk – egy tehetséges fiatalember kezdetnek is igen gyenge, erőtlén, nem nyilvánosság elé való kísérlete, amelyet nem lett volna szabad az igényes pécsi közönségnek bemutatni. Kritikusunk mégsem emiatt emelt elsősorban kifogást, hanem a dráma téves eszmei tendenciáit kifogásolta [...] a színház egy eszmeileg káros, hamis nézeteket és helyzetet tükröző, s dramaturgiailag is gyenge darabot mutatott be. Meggyőződésünk, hogy tévedés történt, amelyet nem lehet elnézni és kijavítani sem másként, mint radikálisan.”²⁸ A lap főszerkesztője azt is elárulja, hogy „a pécsi írógárda tekintélyes képviselői”, akikről a *Magyar Nemzet* újságírója azt feltételezi, hogy kifogásolták volna a betiltást, éppen a *Dunántúli Napló* szerkesztőségében dolgoznak. „Egyikük a kritikát írta, másikuk a kultúrrovat vezetőjeként védelmezte a kritika szabad megjelenését.”

A főszerkesztő arrogáns válaszában lelegelgondolkoztatóbb kitétele a következő: „mi nemcsak hallottunk a drámáról, hanem meg is néztük azt, – próbákon, a főpróbán, [kiemelés

²⁶ R. A.: Egy „körlevél” kritikája. *Népszava*, 1963. 11. 05., 8.

²⁷ Álláspont egy levélről és egy kritika másolatáról. *Film Színház Muzsika*, 1963. 11. 08., 8.

²⁸ Vasvári Ferenc: Csomóra reziek, 3.

tőlem, H. N.] a premieren is”. Nyilvánvaló, hogy Thiery kritikája csak a főszerkesztő egyetértésével és tudtával jelenhetett meg. De az előbbi idézet akár arra is engedhet következtetni, hogy mások is tudtak róla: akár maga a színház is. A belső információáramlás, szolidaritás és tájékoztatás a felettes pártszervek, a megyei pártbizottság, a lapok és a színház közös érdeke volt. Utóbbinak pedig szintén érdekében állhatott, hogy ne kelljen a kínos bemutató miatt magyarázkodni, és az igazgatót erő szankciók nélkül, észrevétlenül tüntessék el a problémás előadást. Mert Nógrádi ezután még 1988-ig, huszonhat évig vezet a Pécsi Nemzeti Színházat. Legnagyobb érdeke mégis a főszerkesztőnek fűződhetett a *Tigris* feljelentéséhez, hiszen így lehetősége nyílt bizonyítani éberségét. Ráadásul most anélkül kínálkozott számára a lehetőség, hogy az a színházigazgató székébe került volna. Akit viszont elsodor az eszmei offenzíva, az a fiatal szerző, Pályi. Pécssett betiltják, Pesten elállnak a bemutatójától. (Az is lehet persze, hogy azért, mert közben alaposabban elolvasták a darabot). Mindenesetre sem erről a drámáról nem hallani a továbbiakban, sem Pályi drámaírói karrierjéről, amely ezen a ponton véget ér.

Létezik azonban ezzel egy időben egyfajta szolidaritás is a pécsi alkotók mellett. A pécsi főszerkesztő helyteleníti is, hogy a fővárosi újságírók nem alkotnak pártos véleményt, mintha „elvesztették volna ideológiai igényességüket”, az előadás „súlyos eszmei tévedéseit” pedig vagy „elhallgatják”, vagy „átsiklanak felette”. Ügyvéd-szereppel vádolja tehát a fővárosi kritikákat, amiért közönségük „lényegében csak azt olvashatja ki belőlük, hogy Pályi milyen tehetséges és milyen fiatal. Bizonyos szituációkban ez igen fontos érdeme lehet valakinek, de semmiképpen sem jogosítja fel arra, hogy eszmei károkat okozzon. [...] elvi, ideológiai kérdésekben nem vezethet bennünket, – de egy újságírót sem – elfogultság vagy bármi más.”²⁹ Ahogyan azt is kikéri magának, hogy az „egyívású” lapok összezártak a pécsi lap kritikusanak véleményével (ítéletével), mintegy a „szegény vidékivel” szemben: „Nem tekinthető ugyanis véletlennek, hogy a Magyar Nemzet »Pécsi megfigyelések«, a Népszava »Egy körlevél kritikája« cím alatt ugyanazon a napon egyszerre támadja meg egyik színházi kritikánkat. [...] arra okít, hogy az egyívású, egyakaraton lévő embereknek össze kell fogniuk, ha bárhol, bármelyiküket is támadás éri [...] Nos – kedves kollégáink, mi sem tartjuk valami nagy hőstettnék, hogy egyrészt a darab megtekintése, másrészt a velünk történt megbeszélés nélkül – egyszerre két vezető budapesti lap rovatvezetője is elmarasztal bennünket.”³⁰ Hozzáteszi még, anélkül, hogy egyikük is látta volna az „elleneségesnek is mondható elvi tendenciákat tartalmazó” előadást.

Ez azonban nem igaz. A *Népszava* kritikusra azért nem, mert még október végén közölte kritikáját. Írásából valóban szimpátia érződik az alkotók iránt, még ha meg is említi az előadás „mutáló hangját” „tétova erkölcsi útkeresését” és „tévedéseit”. De a vádak Sós Endrere sem állnak, hiszen nem alkotott véleményt az előadásról – éppen azt kifogásolta, hogy már nem is alkothatott véleményt. November végén mégis búcsú-feljelentést közöl a *Tigris*ről. Hogy nehezült-e a háttérből rá más nyomás, nem tudjuk. Az azonban bizonyos, hogy december 6-án megírja *Félrecsúszott „Tigris”* című cikkét, amelyben már azt állítja: „a valóság megtagadása azt állítani, hogy ilyen az egész magyar fiatalosság. Egyetlen pozitív alak nem található a darabban. [...] nem lehet a mai magyar ifjúságot így ábrázolni!”³¹ És „súlyos hibának” tekinti, hogy a darabot a Pécsi Nemzeti bemutatta. Míg november elején még Rajk Andrással egy időben kelnek ki a *Dunántúli Napló* cikke ellen, decemberben már Sós Endre kritikájának hangneme is a *Dunántúli Napló*éhoz közelít: „A *Tigris* – alaposan félrecsúszott darab. A Pécsi Nemzeti Színház vezetői és dramaturgjai súlyos hibát követtek el, amikor a fiatal szerző művét ebben a formájában előadták. Komoly és

²⁹ Uo.

³⁰ Uo.

³¹ Sós Endre: A félrecsúszott „Tigris”. *Magyar Nemzet*, 1963. 12. 06., 4.

mélyreható átdolgozásra kellett volna rávenni az íróit.”³² Tehát Sós Endre, aki korábban látatlanban védte a bemutatót, egy hónappal később végre megtekinti a *Tigris* – mint utóbb kiderül, utolsó – előadását, kihasználva az utolsó lehetőséget, hogy véleményt alkosson róla. Nem egyszerűen negatív kritikát ír, hanem – csatlakozva a *Dunántúli Napló* korábban általa is bírált cikkéhez – szintén helyteleníti, hogy az előadás ebben a formában a közönség elé kerülhetett. „Majdnem csupa olyan lányt és fiút láthatunk, aki vagy jampec-szerű, vagy kifejezetten jampec”. Végül arra a konklúzióra jut, hogy „a huszonegy éves Pályi András remélhetőleg belátja: a jövőben tisztultabban, kiegyensúlyozottabban, és nagyobb felelősségtudattal kell nyúlnia a kényes kérdésekhez”.

Hogy mi történt a két írás között Sós Endrével: nem tudjuk. Az már első írásából is kiderül, hogy tisztában volt a technikákkal, amelyekkel eltüntethető egy problémás előadás. Első cikkében azonban még kikéri magának a pécsi lapban olvasott denunciáló hangnemet. Ugyanígy a többi pesti kritikus is legfeljebb apró, szakmai természetű kifogásokat közöl, éreztetve az alkotók iránti szimpátiát. Ha ezek a kritikák meg is említik – összhangban a *Dunántúli Napló* októberi kritikájával –, hogy a darabban a fiatalok ábrázolása nem elég összetett, ezt a huszonegy éves Pályi András első darabjának gyengeségeiként találják – az *Esti Hírlaptól*³³ és a *Film Színház Muzsikától* kezdve az *Élet és Irodalom-on* át³⁴ a *Népszavóig* –, a fiatal gárdára való tekintettel bátorító hangnemben. Élen Sándor Ivánnal, aki úgy ír a darab „naiv tisztaságáról” és „könnyed érdektelenségéről”, hogy – például – a dialógusírásra és a dráma konfliktusos természetének ismeretére vonatkozó dicséretei szinte elhalványítják „az első drámák sajátos pubertás zavarait”.³⁵ Igaz, hogy Sándor Iván egyik darabja miatt kapcsolatban állt az igazgatóval, amikor ezt a kritikát írta, az előző igazgató alatt játszották is Pécsen. Bár legközelebb csak tíz év múlva, 1973. december 21-én mutatják be ott darabját.

De a pesti kritikusok többnyire a szereposztásban és ezen keresztül az ábrázolás módjában látják az előadás legfőbb értékét – bizonyos értelemben a korabeli nyugati dokumentarista esztétikákat is továbbgondolva, noha ennek aligha lehettek akkor tudatában. Hiszen maga a Pályi-darab is arról a korosztályról szól, amelynek színészei, drámaírója és rendezője az előadást létrehozta. Kritikájában Rajk András éppen azt emeli ki, hogy „Pályi András: »Tigris« című drámájának előadásában mindenki fiatal – a drámában és: a valóságban egyaránt. Az első darabjával jelentkező bölcsészhallgató nincs még huszonegy éves. (Második kész színművével egyik fővárosi színházunk foglalkoztat.) Valóságos és drámabeli fiatalság sajátos találkozása teszi csakugyan izgalmassá az egész élményt, beleértve a darab mutáló hangját, tétova erkölcsi útkeresését, tévedéseit is.”³⁶ Fencsik Flóra szintén a „belülről való látás” erényét hangsúlyozza a drámában, amit egyébként ő is gyengének tart. A szerzőt azonban tehetségesnek gondolja, és helyesli, hogy a darabot bemutatták.³⁷

A feljelentés tényleges áldozatai végül túllépnek az epizódon: Pályi Andrásból elismert író, Radnóti Zsuzsából meghatározó dramaturg válik, Czímer József 1968 és 1988 között Pécsen fődramaturg. Maradandóbb következményekkel a következő szereplők számára járhatott a „*Tigris*-eset”: Thiery Árpád 1969-től a *Népszava*, majd a *Kortárs* folyóirat szerkesztője. Vasvári Ferenc 1967-ig marad a *Dunántúli Napló* főszerkesztője, aztán tíz évig hasonló beosztásban dolgozik a *Pajtás*nál, az Úttörőszövetség központi lapjánál.

³² Uo.

³³ Fencsik Flóra: *Tigris*. Új magyar darab bemutatója Pécsen. *Esti Hírlap*, 1963. 10. 14., 2.

³⁴ Radnóti Zsuzsa: *Tigris*. Fiatal író első darabja a Pécsi Nemzeti Színházban. *Élet és Irodalom*, 1963/42., 10.19., 8.

³⁵ Sándor Iván: *Tigris*. P. A. drámája a Pécsi Nemzeti Színházban. *Film Színház Muzsika*, 1963/42., 10. 18., 16–17.

³⁶ Rajk András: Új magyar színmű Győrött, Szegeden, Pécsen. *Népszava*, 1963. 10. 20., 7.

³⁷ Fencsik Flóra: *Tigris*, 2.